

Niniejsze opracowanie przedstawia rekomendowany przez RPM „Pryzmat”¹ sposób prowadzenia pracy wychowawczej w ramach Systemu Instrumentów Metodycznych przyjętego przez Radę Naczelną ZHP w czerwcu 2021 r. Wyjaśnia ono w przystępny sposób postanowienia Regulaminu SIM dotyczące metodyki starszoharcerskiej. Fragmenty zapisane kursywą wyjaśniają kontekst lub genezę konkretnych rozwiązań i nie są bezpośrednio niezbędne do stosowania SIM w typowych przypadkach.

Dołożyliśmy wszelkich starań, by zapewnić spójność tego materiału z regulaminem, jednakże, gdyby zdarzyła się wątpliwość w tym zakresie, trzeba mieć na uwadze, że **pierwszeństwo mają postanowienia Regulaminu SIM**.

Cały tekst jest napisany z wykorzystaniem form męskich, ale oczywiście należy pamiętać, że wszystkie zapisy dotyczą jednakowo obu płci.

Poradnik SIMPlus dla harcerzy starszych

Nowy System Instrumentów Metodycznych
dla drużynowego drużyny starszoharcerskiej
oraz drużyny wielopoziomowej zrzeszającej harcerzy starszych

Autorzy: phm. Joanna Karczewska, hm. Andrzej Sawuła

Recenzenci: hm. Lucyna Czechowska

Korekta: Ewa Trystucha

@2021 Ruch Programowo-Metodyczny „Pryzmat”

¹ Ruch Programowo-Metodyczny „Pryzmat” działa od 2019 roku starając się tworzyć narzędzia przydatne w codziennej pracy drużynowych. Obecnie głównym obiektem jego zainteresowania jest nowy System Instrumentów Metodycznych, szczególnie, że trzon osobowy ruchu tworzą instruktorzy Zespołu projektowego ds. reformy instrumentów metodycznych, czyli autorzy przyjętej przez Radę Naczelną zmiany.

Druhno Drużynowa, Druhu Drużynowy,

Przedstawiamy Ci nowy System Instrumentów Metodycznych ZHP (dalej zwany SIM). Mamy nadzieję, że niezależnie od tego, czy Twój staż granatowego sznura jest długi, czy objętaś/objęteś funkcję niedawno, będzie Ci łatwo z niego korzystać, a Twoje harcerki starsze i harcerze starsi będą chętnie się rozwijać za pomocą odświeżonych instrumentów.

Zaproponowana konstrukcja SIM ma sprawić, że w typowych przypadkach Twój harcerze starsi będą mogli korzystać z propozycji gotowych zadań bez konieczności ich modyfikowania. Nie znaczy to jednak, że w mniej typowych przypadkach Twoje możliwości reagowania na szczególne potrzeby konkretnych harcerzy starszych będą mniejsze – proponowany SIM jest elastyczny i daje Ci spore możliwości indywidualizacji prób tam, gdzie Twoim zdaniem będzie to potrzebne.

Pisząc plan pracy, powinnaś/powinieneś oprzeć go na instrumentach metodycznych, które są i będą w danym roku zdobywane przez członków Twojej drużyny. Planując roczną pracę, weź pod uwagę szczególnie to, jakie zadania podstawowe czy sprawności pozostały im do realizacji i uwzględnij je tak, by dać harcerzom starszym możliwość wykonania poszczególnych składowych. Pamiętaj również, by uwzględnić w planie czas na realizację tropów przez zastępy i na indywidualne rozmowy z wychowankami, w tym na rozmowy na podstawie idei stopni w połowie i na końcu próby.

Jeśli Twój harcerze starsi potrzebują zrealizować dwa tropy, a każdy trop to 4-8 zbiórek, to w planie pracy trzeba pamiętać o zarezerwowaniu przynajmniej 8-16 tygodni na zbiórki zastępów lub odpowiedniej liczby godzin podczas form wyjazdowych, szczególnie w ramach HALiZ. Jeśli wiesz, że będą realizować zadania związane z biwakowaniem w terenie w ramach zadań z prób lub sprawności, warto zaplanować biwak na świeżym powietrzu. Wiedząc, jakie sprawności realizują harcerze starsi, możesz dobrać tematy zbiórek tak, aby wesprzeć ich w realizacji tych celów. Jeśli wiesz, za pomocą jakich instrumentów rozwijają się Twój harcerze starsi, plan pracy pisze się sam!

W ramach nowego SIM masz do dyspozycji następujące narzędzia – instrumenty metodyczne:

- próbę harcerza,
- naramiennik starszoharcerski,
- stopnie,
- sprawności,
- tropy,
- wyzwania.

Próba harcerza ma na celu zapoznanie kandydata z harcerskimi ideałami, zasadami działania i zwyczajami tak, by mógł podjąć świadomą decyzję, czy chce złożyć Przyrzeczenie Harcerskie. Nie ma ona być wyzwaniem, trudnością do pokonania, a jedynie zapewnić możliwość złożenia Przyrzeczenia, które kandydat będzie rozumiał.

Celem tej próby jest zrozumienie przez kandydata, czym jest harcerstwo i czego w związku z tym się od niego wymaga, a co mu ono daje, natomiast nie chodzi o osiągnięcie przez niego "szczytu ideałów" - nad tym będzie pracował po otrzymaniu Krzyża Harcerskiego, za pośrednictwem instrumentów metodycznych. Próba harcerza jest wejściem na tę ścieżkę, nie zaś całą drogą.

Naramiennik starszoharcerski jest zdobywany tylko w środowiskach działających metodyką starszoharcerską i jego celem jest wejście kandydata do tego grona, poznanie go i jego zwyczajów oraz specyfiki metodyki starszoharcerskiej. Podobnie jak próba harcerza nie ma być trudnością do pokonania. Ma być możliwością zapoznania się z nowymi realiami, w jakich kandydat znalazł się po zmianie grupy metodycznej. Próba ta nie jest w żaden sposób powiązana ze zdobywaniem stopni, można ją realizować równoległe z próbą na stopień. Środowisko może zdecydować o niewykorzystywaniu naramiennika

starszoharcerskiego, jeśli nie widzi w nim wartości.

Stopnie są „instrumentem-matką” pozwalającym harcerzom starszym rozwijać się całościowo i równomiernie, jednocześnie zapewniając osiągnięcie przez każdego z nich pewnych minimalnych kompetencji oczekiwanych na danych etapach rozwoju. Próby na poszczególne stopnie składają się z określonych zadań podstawowych oraz zdobywania pozostałych instrumentów metodycznych – sprawności, tropów i wyzwań. Jeśli zajdzie taka potrzeba, drużynowy może rozszerzyć standardowy schemat próby o zadania uzupełniające, potrzebne danemu harcerzowi starszemu.

Zadania podstawowe są również kanwą do planowania programu zastępu/drużyny. Plan pracy drużyny powinien być tak przygotowany, by harcerz starszy realizował większość zadań podstawowych w ramach zbiórek i wyjazdów drużyny.

Stopnie są blisko powiązane ze sprawnościami przez fakt, że zadania podstawowe są tożsame z zadaniami konkretnych sprawności i realizując je, harcerz starszy zrealizuje do połowy programu kilku sprawności. Stąd już tylko krok do dokończenia ich.

Sprawności są potwierdzeniem kompetencji w działaniu – poświadczają, że harcerz starszy posiada określone umiejętności i potrafi z nich korzystać, co udowodnił przez wykonanie konkretnych zadań. Sprawności rozwijają przede wszystkim umiejętności, w dalszej zaś kolejności – wiedzę i wyrobienie harcerskie. Są implementacją uczenia w działaniu, stymulują głównie rozwój fizyczny i intelektualny.

Wszystkie programy sprawności zostały przepisane od nowa, z dostosowaniem do dzisiejszych realiów i zainteresowań młodzieży. Zasady zdobywania sprawności są teraz mniej sformalizowane i oferują drużynowemu większą elastyczność. Harcerzom starszym będzie teraz łatwiej wybrać samodzielnie sprawność, a dzięki pojawieniu się idei poziomu danej sprawności, jeśli zajdzie taka potrzeba, drużynowemu prościej będzie modyfikować poszczególne zadania.

Programy sprawności umożliwiają w większości przypadków rozpoczęcie zdobywania sprawności jedynie po poinformowaniu drużynowego o swoim wyborze i zadeklarowaniu terminu jej realizacji, bez konieczności układania bądź przerabiania próby.

Tropy są instrumentami zdobywanymi przez harcerzy starszych działających w zastępach. Celem tropów jest rozwijanie kompetencji współpracy w grupie, kluczowej w dzisiejszym świecie (rozwój społeczny) oraz wspieranie postawy służby i braterstwa. Jednocześnie tropy starszoharcerskie wspomagają funkcjonowanie zastępów, wspierając typowy schemat ich działania – zastęp sam wybiera sobie rzeczy do zrobienia, dzieli się zadaniami, potem zaś wspólnie je wykonuje i podsumowuje.

Wyzwania są nowością w SIM. Są to indywidualne, mało sformalizowane próby mające na celu rozwinięcie harcerki starszej i harcerza starszego w obszarze duchowym i emocjonalnym. Wyzwanie jest indywidualną próbą charakteru harcerza starszego. Ma ono skłonić go do umocnienia wybranej silnej strony lub zmierzenia się z wybraną trudnością i w ten sposób wzmocnienia swego ducha i siły woli, zaś po odniesieniu sukcesu – wzmocnienia poczucia własnej wartości. Dzięki podjęciu i zrealizowaniu wyzwania wychowanek ma się przekonać, że może i powinien pracować nad sobą – że dzięki sile woli potrafi zmienić się na lepsze. Podstawą tworzenia wyzwań jest Prawo Harcerskie.

Do tej kategorii przeniesione zostały niektóre dawne sprawności, ukierunkowane nie na rozwijanie faktycznych umiejętności, a na pracę z duchem, emocjami i siłą woli np. Milczek, Szara lilijka.

Poniżej wielokrotnie spotkasz się z przypisaniem konkretnych zadań drużynowemu. Niemal wszystkie z nich możesz przekazać wskazanym członkom swojej kadry, biorąc pod uwagę ich doświadczenie i świadomość wychowawczą. Przykładowo, możesz przekazać przybocznym lub zastępowym układanie prób na stopnie czy zatwierdzanie wyzwań proponowanych przez harcerzy, jeśli poziom ich świadomości wychowawczej na to pozwala. Jedyną czynnością, której nie da się w ten sposób przenieść na kadrę drużyny, jest wydawanie rozkazów potwierdzających określone decyzje.

Wspierając harcerzy starszych w pracy z instrumentami metodycznymi, nie wahaj się szukać inspiracji.

Dużą pomocą, zwłaszcza przy planowaniu tropów przez zastępy, będą m.in. propozycje programowe ZHP, które znajdziesz na stronie www.cbp.zhp.pl.

Dla ułatwienia korzystania z SIM stworzyliśmy dedykowaną stronę na platformie [SharePoint RPM „Pryzmat”](#), a także [wyszukiwarkę SIM](#) – narzędzie do filtrowania programów i przykładów poszczególnych instrumentów metodycznych. Gotowe pomoce dydaktyczne w formacie pdf można także ściągnąć z [naszej strony internetowej](#), do której dostęp bez logowania ma każdy harcerz starszy.

Życzymy powodzenia! W razie jakichkolwiek pytań skontaktuj się z hufcowym metodykiem lub [ekspertem SIM ze swojej chorągwi](#).

1. PRÓBA HARCERZA

Próbę harcerza przechodzi każdy harcerz starszy czy harcerka starsza dołączający do ZHP. Jej celem jest zapoznanie kandydata z harcerstwem i przygotowanie do świadomego złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego. W takim przypadku dobrze jest połączyć próbę harcerza ze zdobywaniem naramiennika starszoharcerskiego. Jeśli harcerz starszy bądź harcerka starsza złożyli kiedyś Przyrzeczenie Harcerskie, nie ma konieczności przechodzić tej próby raz jeszcze.

Próba harcerza nie jest wyzwaniem do pokonania – lista jej wymagań jest stała i nie powinna stwarzać realnego ryzyka, że chętny kandydat, mimo faktycznych starań, nie zdoła próby zrealizować.

Sposób zdobywania

Próba harcerza realizowana jest indywidualnie, częściowo na zbiórkach zastępu i drużyny, częściowo poza nimi.

Program instrumentu

Próba harcerza realizowana jest według [ogólnych wymagań](#), do których ułożono [przykładowe zadania dostosowane do rozwoju psychofizycznego kandydatów z poszczególnych metodyk](#). Środowiska mogą rozszerzyć próbę harcerza o elementy własnej tożsamości; powinno to wówczas przyjąć formę jednolitą dla wszystkich kandydatów, jednocześnie nie zwiększając trudności ani pracochłonności próby. Celem jest tu poznanie obrzędowości i charakterystyki środowiska, a nie zdobycie całej wiedzy harcerskiej.

Materiały dla wychowanków

[Kartę próby harcerza](#) w formie plakatu składanego do książeczki formatu A6 z zadaniami przeznaczonymi dla wędrowników znajdziesz na stronie internetowej RPM „Pryzmat”. Dostępna jest także [wersja dla wodniaków](#).

Udostępnione karty próby są czymś, co ma ułatwić pracę, ale nie są obowiązkowe. Jeśli w środowisku macie w zwyczaju np. ręczne tworzenie kart próby lub własny wzór, to, dopóki zawierają wszystkie wymagane treści, można ich jak najbardziej używać. Karta próby jest materiałem dla harcerza starszego i to on zaznacza w niej, co już udało mu się zrealizować (nie musi zbierać podpisów potwierdzających wykonanie zadania).

Czas trwania próby

Czas realizacji próby harcerza nie powinien przekroczyć 6 miesięcy, z wyjątkiem sytuacji losowych. Jeśli kandydat nie zrealizuje w tym czasie zadań próby, należy wspólnie zastanowić się, czy faktycznie stara się on zostać harcerzem. Jeśli nie – nie jest właściwe, by dalej brał udział w działaniach drużyny.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Realizacja próby harcerza rozpoczyna się na jednej z pierwszych zbiórek, w której uczestniczy kandydat. Próbę harcerza otwieramy, gdy zdecyduje, że chce przynajmniej na razie przychodzić na zbiórki. Warto mu wówczas przekazać kartę próby zawierającą jasno sformułowane zadania do wykonania.

Po zrealizowaniu zadań próby harcerza kandydat zgłasza ten fakt zastępowemu. Zrealizowanie próby harcerza oznacza automatycznie dopuszczenie kandydata do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego.

Po zrealizowaniu przez kandydata próby harcerza drużynowy powinien umożliwić mu złożenie Przyrzeczenia Harcerskiego. W żadnym wypadku czas oczekiwania na Przyrzeczenie nie może przekroczyć 3 miesięcy.

Pamiętaj, że Przyrzeczenie Harcerskie może być złożone jedynie na ręce instruktora bądź instruktorki ZHP, więc należy to uwzględnić w planowanym obrzędzie.

Rola opiekuna

Ponieważ próba harcerza przebiega według stałego dla wszystkich harcerzy starszych w drużynie programu, opieka nad nią sprowadza się do monitorowania postępów i ewentualnie udostępniania kandydatowi potrzebnych informacji. Naturalnym opiekunem próby harcerza jest zastępowy kandydata.

2. NARAMIENNIK STARSZOHARCERSKI

Naramiennik starszoharcerski pełni funkcję oznaczenia przynależności do środowiska starszoharcerskiego, ale również przebytej próby. Żeby realizować próbę na naramiennik, harcerz starszy musi działać w zastępie starszoharcerskim.

Rolę zastępu starszoharcerskiego obok klasycznego zastępu złożonego z szeregowych harcerzy starszych może pełnić także Zastęp Zastępowych drużyny harcerskiej lub wielopoziomowej, jeśli spotyka się na własnych zbiórkach realizowanych metodyką starszoharcerską.

Naramiennik starszoharcerski jest oznaczeniem przynależności harcerza starszego do grupy metodycznej. Nie jest zatem noszony przez kadrę środowisk starszoharcerskich, która nie przynależy do tej grupy metodycznej.

Sposób zdobywania

Próba na naramiennik starszoharcerski jest realizowana indywidualnie, zaraz po przystąpieniu do zastępu/drużyny starszoharcerskiej, częściowo na zbiórkach zastępu i drużyny, częściowo poza nimi.

Jeśli kandydat nie złożył jeszcze Przyrzeczenia Harcerskiego, próba harcerza powinna być naturalnie połączona ze zdobywaniem naramiennika starszoharcerskiego, a moment nadania naramiennika starszoharcerskiego powinien być też momentem złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego.

Program instrumentu

Warunkiem zdobycia naramiennika starszoharcerskiego jest odbycie próby, zawierającej:

- działanie w zastępie starszoharcerskim,
- zapoznanie się z symboliką Starszoharcerskiej Róży Wiatrów oraz dewizą starszoharcerską,
- zrealizowanie jednego zadania w nowej dziedzinie aktywności lub zainteresowań, np. jednego zadania wybranej sprawności.

Wskazane jest, aby w ramach działania w nowym środowisku poznać przy tej okazji jego tradycje, bohatera i obrzędowość.

Materiały dla wychowanków

Materiał dla harcerza starszego zawierający informacje nt. symboliki Róży Wiatrów oraz dewizy

starszoharcerskiej, a także wymagania próby starszoharcerskiej stanowi rewers karty próby harcerza dla harcerzy starszych zarówno [w wersji zwykłej](#) i [wodniackiej](#).

Dewiza starszoharcerska:

Znajdź swój kierunek!

Starszoharcerska Róża Wiatrów - symbolika:

Róża Wiatrów wskazuje cztery kierunki, obszary, w których każdy harcerz powinien poszukiwać ścieżki rozwoju: intelektualnym, społecznym, duchowym i emocjonalnym oraz fizycznym. Sama róża przypomina, że rozwój w każdym obszarze powinien być zrównoważony. Nie można rozwijać jednej części zapominając o innych, gdyż wtedy i sama róża wypacza się do czegoś, co bardziej przypomina ostrze włóczni. Dla harcerzy starszych jest szczególnym symbolem, gdyż oni najbardziej ze wszystkich grup metodycznych, poszukują swojego miejsca na świecie, nowych pasji oraz miejsc, w których mogą być przydatni. To oni sprawdzają wiele różnych ścieżek, szlaków i dróg, wypuszczając się poza swoje dotychczasowe granice. W takich właśnie sytuacjach Róża Wiatrów ma przypominać o właściwym kierunku i, w przypadku zbłądzenia, pomagać wrócić na właściwy szlak. To dzięki niej każdy z nas może obrać właściwy kierunek: w harcerstwie, w szkole, w pracy oraz w życiu.

Czas trwania próby

Zaleca się, aby czas realizacji próby na naramiennik nie przekraczał 3 miesięcy (również, gdy jest to próba łączona z próbą harcerza). Jeśli kandydat nie zrealizuje w tym czasie zadań próby, należy wspólnie zastanowić się, czy faktycznie stara się on dołączyć do starszoharcerskiego grona. W szczególnych przypadkach można próbę przedłużyć o kilka tygodni, dając szansę na dokończenie zadań, choć biorąc pod uwagę charakter wymagań, będą to raczej rzadkie sytuacje. Niewskazane jest uczestniczenie w programie osób, które nie wyrażają chęci stania się w pełni częścią danego zastępu starszoharcerskiego, co w przypadku drużyn wykorzystujących naramiennik starszoharcerski oznacza m.in. brak chęci realizowania lub dokończenia próby.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Rozpoczęcie realizacji próby na naramiennik starszoharcerski następuje w momencie rozpisania próby i zaakceptowania jej przez zastępowego lub przybocznego. Powinno to nastąpić podczas pierwszych miesięcy bytności kandydata w drużynie.

Zalecany czas otwarcia próby na naramiennik starszoharcerski to 1-2 miesiące od momentu przystąpienia do drużyny starszoharcerskiej. Jeśli w ramach współpracy z drużyną harcerską drużynowi ściśle współpracują w ramach przygotowania harcerzy do przejścia do drużyny starszoharcerskiej, taką próbę można rozpocząć nawet wcześniej.

Po zrealizowaniu zadań próby kandydat zgłasza ten fakt zastępowemu lub przybocznemu. Zrealizowanie próby oznacza przyjęcie do grupy harcerzy starszych i jest oznaczone nadaniem naramiennika starszoharcerskiego. Kandydat powinien mieć możliwość odnowienia Przyrzeczenia Harcerskiego (bądź złożenia go, jeśli próba na naramiennik była łączona z próbą harcerza). Czas oczekiwania na obrzędowe nadanie naramiennika nie powinien przekroczyć 3 miesięcy.

Warto go przyznać po typowej dla tej metodyki formie pracy, na przykład po ciekawym zwiadzie terenowym.

Rola opiekuna

Próba na naramiennik starszoharcerski nie należy do skomplikowanych, stąd nie wymaga powoływania opiekuna próby. Jeśli kandydat potrzebuje wsparcia, naturalną osobą do udzielania go jest zastępowy lub, jeśli zastępowy także dopiero co wszedł w grupę starszoharcerską, przyboczny.

3. STOPNIE

Stopnie to indywidualny instrument metodyczny, mający na celu stymulowanie wszechstronnego i równomiernego rozwoju kandydata we wszystkich sferach uwzględnionych w Harcerskim Systemie Wychowawczym.

Sposób zdobywania

Złożenie Przyrzeczenia Harcerskiego nie jest warunkiem otwarcia próby na stopień kandydatowi, który dopiero wstąpił do ZHP, niemniej musi ono nastąpić **przed zamknięciem próby na pierwszy stopień**. Ani otwarcie, ani zamknięcie próby na stopień **nie wymaga posiadania naramiennika starszoharcerskiego**, tym niemniej, jeśli drużyna wykorzystuje naramiennik starszoharcerski, przyznanie go w naturalny sposób nastąpi przed zamknięciem próby na stopień.

Jeśli kandydat jest w trakcie zdobywania naramiennika starszoharcerskiego i jest to jego początek drogi w ZHP, warto rozważyć poczekanie z otwarciem próby na stopień, aby liczba zadań do wykonania i wejście w nowe środowisko nie były dla niego zbyt przytłaczające. Oczywiście można zaliczyć instrumenty zdobyte wcześniej na poczet tej próby - np. wyzwania, tropy czy sprawności, nawet jeżeli były wykonane przed wręczeniem kandydatowi karty z próbą na stopień.

Drużynowy wraz z kandydatem dobierają stopień **odpowiedni dla etapu rozwoju kandydata**. Na poziomie metodyki starszoharcerskiej najodpowiedniejsze będą trzeci i czwarty stopień harcerski:

- pionierka/odkrywca, zdobywane na ogół w wieku 13-15 lat,
- samarytanka/ćwik, zdobywane na ogół w wieku 14-16 lat.

Podanych tu granic wiekowych nie wolno traktować jako sztywnych, nie ma także zasady zdobywania stopni po kolei – stopień zawsze dobieramy według aktualnych potrzeb rozwojowych. Dotyczy to m.in. osób dołączających do ZHP w późniejszym wieku, mających przerwę w członkostwie, ale również tych, którzy z różnych powodów nie zdobyli wcześniejszego stopnia.

W uzasadnionych sytuacjach harcerze starsi mogą zdobywać także piąty stopień, tj. HO. Jeśli harcerz starszy trafił do drużyny starszoharcerskiej z niezamkniętą próbą na stopień tropicielki/wywiadowcy, która nie jest otwarta dłużej niż rok lub zostały w niej do zrealizowania ostatnie podpunkty, które harcerz starszy zakończy w ciągu maksymalnie 6 miesięcy, powinien on dokończyć realizację tej próby. Nie należy jednak otwierać stopni z metodyki harcerskiej w drużynie starszoharcerskiej.

Stopnie zdobywa się w zastępach starszoharcerskich, ponieważ, co do zasady, każdy członek ZHP w wieku starszoharcerskim powinien działać w zastępie pracującym tą metodyką – zastępie starszoharcerskim, Zastępie Zastępowych itp.

Stopnie zdobywane są indywidualnie. Podstawą realizacji prób na stopnie są **działania na zbiórkach i formach wyjazdowych zastępu i drużyny**, jedynie wyzwania i część sprawności można realizować poza działaniami harcerskimi.

Program instrumentu

Próba na stopień jest złożona z listy 16 konkretnych zadań podstawowych (realizują one jednocześnie częściowo niektóre sprawności na określonym poziomie trudności) oraz wymogu zdobycia określonej liczby pozostałych instrumentów: sprawności, wyzwań i tropów.

Na każdy kolejny stopień składa się zdobycie poniższych instrumentów metodycznych:

Poziom stopnia	sprawności	tropy	wyzwania
>	4 x ***	2	2-3
>>	4 x ***	2	2-3

Każdy z realizowanych w ramach próby **tropów** powinien być z **innej ścieżki tematycznej**, zaś przynajmniej **1** musi być związany z podjęciem **służby**.

1 z realizowanych **wyzwań** musi być zorientowane na pielęgnowanie **więzi rodzinnych** w zakresie wynikającym z idei stopnia.

Zadania podstawowe stopnia mają na celu zapewnić każdej harcerce starszej i każdemu harcerzowi starszemu opanowanie minimalnego zestawu kompetencji niezbędnych na danym etapie rozwoju.

Zadania te generalnie nie wymagają modyfikowania, choć regulamin dopuszcza taką możliwość, jeśli ma to uzasadnienie wychowawcze. W takim przypadku drużynowy kieruje się ich zamierzonym celem wychowawczym – pomocna tu może być idea sprawności, z której pochodzi dane zadanie podstawowe. **Zrealizowane wcześniej zadania podstawowe zalicza się w poczet wymagań próby** – nie powtarza się ich ani nie zastępuje porównywalnymi.

W razie potrzeby drużynowy (opiekun próby) ma możliwość dodać do próby danego kandydata **maksymalnie 3 zadania uzupełniające** (realizacja żadnego z nich nie może zajmować powyżej 1 miesiąca), które zapewnią wszechstronny kształt próby, pokrywając obszary pominięte przy dobieraniu instrumentów metodycznych. Środowiska mogą także stosować stałe zadania uzupełniające ukierunkowane na poznanie bohatera lub tradycji środowiska.

Osoby dołączające do ZHP w późniejszym wieku lub zdobywające stopień inny niż następny po posiadanym powinny na podstawie indywidualnej rozmowy z drużynowym uzupełnić próbę o **1–5 zadań dodatkowych**. Są one ukierunkowane na uzupełnienie kluczowych elementów wyrobienia harcerskiego. Należy przy tym unikać rozbudowywania próby mogącego spowodować jej wyraźne przedłużenie poza określone poniżej granice.

Podstawą pracy ze stopniami harcerskimi jest **idea stopnia**. Harcerze starsi w celu zdobycia stopnia harcerskiego wybierają opiekuna próby i wspólnie z nim, na podstawie danej idei, układają indywidualną próbę złożoną z zadań podstawowych oraz odpowiednio dobranych sprawności, tropów i wyzwań.

Wyzwań nie trzeba wybierać w momencie otwierania próby (jednak powinny one zostać zaplanowane przed ich wykonaniem), **można je też zmienić w trakcie**, jeśli zajdzie taka potrzeba – zapewnia to elastyczność wobec dynamicznego rozwoju kandydata przy jednoczesnym zachowaniu kontroli nad całościowym postępowaniem.

W nowym SIM każda idea stopnia istnieje w wersji krótszej – dla użytku harcerzy starszych, a także bardziej szczegółowej – dla użytku drużynowych. Warto raz na jakiś czas wracać do dłuższego tekstu.

Nie tylko po to, aby samodzielnie ocenić na ile dany kandydat osiągnął poziom nią wyznaczony, ale także po to, aby upewnić się, czy program tworzony przez i dla harcerzy starszych daje przestrzeń do ich samodoskonalenia w tych właśnie obszarach.

Ponieważ próby na stopnie obejmują też zdobywanie innych instrumentów metodycznych, dopuszczalne jest **zaliczenie w poczet próby na stopień instrumentów zdobytych przed jej otwarciem**, o ile nie były one częścią wcześniejszej próby na stopień. Zasada ta dotyczy **dowolnej liczby sprawności** wymaganych na dany stopień.

W poczet próby nie zaliczamy zrealizowanych wcześniej wyzwań. W przypadku tropów w miarę możliwości rekomendujemy niezaliczanie już zrealizowanych, żeby przez czas próby wciąż stymulować działanie kandydata w zastępie. W ostateczności, jeśli jest to uzasadnione wychowawczo, można zaliczyć w poczet próby zrealizowane wcześniej tropy, ale nie więcej niż 1, tak, by działanie w zastępie pozostało ujęte w programie próby.

Materiały dla wychowanków

Przy układaniu próby i jej prowadzeniu warto posiłkować się gotowymi kartami prób na poszczególne stopnie autorstwa RPM „Pryzmat”:

- [Karta próby na Pionierkę w wersji bardzo kolorowej](#)
- [Karta próby na Pionierkę w wersji oszczędnej](#)
- [Karta próby na Odkrywcę w wersji bardzo kolorowej](#)
- [Karta próby na Odkrywcę w wersji oszczędnej](#)
- [Karta próby na Samarytankę w wersji bardzo kolorowej](#)
- [Karta próby na Samarytankę w wersji oszczędnej](#)
- [Karta próby na Ćwika w wersji bardzo kolorowej](#)
- [Karta próby na Ćwika w wersji oszczędnej](#)

Czas trwania próby

Optymalny czas trwania prób na stopnie to 9-12 miesięcy, zarówno w przypadku pionierki/odkrywcy, jak i samarytanki/ćwika.

Są to wytyczne, nie sztywne ramy, niemniej błędem byłoby układanie prób wyraźnie dłuższych niż wskazano, gdyż świadczyłoby to o niepotrzebnym rozbudowywaniu próby. Trzeba też pamiętać, że dla osób w wieku starszoharcerskim zbyt długi okres próby staje się abstrakcyjny i z taką próbą bardzo trudno im się identyfikować. Jeśli za to kandydat zrealizuje próbę szybciej niż założono, zdecydowanie nie należy odwlekać przyznania stopnia – sytuacja taka byłaby niezwykle demotywująca.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Otwarcie i zamknięcie próby na stopień ogłaszane są w rozkazie drużynowego. O zamknięciu próby decyduje **rada drużyny z drużynowym na czele**, po zasięgnięciu opinii opiekuna próby.

Jeśli w momencie upływu zaplanowanego terminu zamknięcia próby kandydat nie osiągnie poziomu opisanego ideą stopnia, drużynowy przedyskutowuje z kandydatem sytuację i wspólnie decydują o dalszym postępowaniu. Z jednej strony samorozwój jest integralnym elementem harcerskiej tożsamości i rezygnacja z niego stawia pod znakiem zapytania sens funkcjonowania kandydata w drużynie. Z drugiej strony, nie ma sensu przedłużanie próby, w wyniku którego kandydat zdobywałby stopień nieodpowiedni dla swej grupy metodycznej; w takiej sytuacji korzystniejsze będzie otwarcie próby na stopień dopasowany do poziomu ogólnego rozwoju kandydata i uzupełnienie jej o zadania nadrabiające brakujące wyrobienie harcerskie. Wybór właściwego postępowania ma w każdym przypadku charakter bardzo indywidualny.

Przyznanie stopnia powinno nastąpić w obrzędowy sposób na forum drużyny.

Rola opiekuna

Próby na stopnie układa i prowadzi drużynowy lub inna wskazana przez niego osoba (przyboczny, zastępowy w wieku przynajmniej wędrowniczym lub wędrownik zaakceptowany przez radę drużyny po wzięciu pod uwagę wymagań tej roli).

Układanie próby wymaga całościowego oglądu rozwoju kandydata na różnych płaszczyznach i takiego dobrania zadań uzupełniających i innych instrumentów, by realizacja próby w sposób pośredni doprowadziła kandydata do osiągnięcia poziomu określonego ideą stopnia.

Głównym zadaniem opiekuna, oprócz pomocy przy ułożeniu indywidualnej próby, jest ciągłe wspieranie kandydata w trakcie jej realizacji oraz ewaluacja próby w połowie trwania i na sam jej koniec. Kontrolowanie wykonania samych zadań nie wymaga tak dużej świadomości wychowawczej i naturalne będzie powierzenie tego zastępowemu.

4. SPRAWNOŚCI

Sposób zdobywania

Sprawności harcerskie zdobywane są indywidualnie, na poziomie starszoharcerskim – głównie w ramach działań zastępu i drużyny, ale mogą też być zdobywane w życiu pozaharcerskim, szczególnie w obszarze ogólnej zaradności życiowej bądź osobistych zainteresowań.

Członkowie zastępu czy drużyny mogą zdobywać tę samą sprawność równolegle, również w ramach wspólnych działań (np. zbiórki o danej tematyce), ale każdy z kandydatów zdobywa sprawność indywidualnie i tak też jest z jej zadań rozliczany.

Choć sprawności stanowią element prób na stopnie, a realizacja zadań podstawowych automatycznie zapewnia harcerzowi częściowe zrealizowanie programów szeregu sprawności, należy unikać traktowania sprawności jako wyłącznie elementów prób na stopnie. Warto je zdobywać także poza próbą na stopień.

Program instrumentu

Sprawności występują na czterech poziomach trudności, oznaczanych odpowiednią liczbą gwiazdek. Harcerze starsi zdobywają sprawności na poziomach dostosowanych do ich potrzeb rozwojowych i posiadanych już umiejętności. Nie ma obowiązku zdobywania sprawności z danej serii tematycznej wszystkich po kolei.

Nie ma jednak sensu zdobywanie sprawności o poziomie trudności niższym od już zdobytej w danej serii lub posiadanych umiejętności.

Sprawności harcerskie realizowane są według programów. Drużynowy powinien modyfikować je jedynie w wyjątkowych sytuacjach, np. gdy warunki zewnętrzne (miejsce zamieszkania, dostęp do sprzętu, uwarunkowania rodzinne, zdrowotne itp.) uniemożliwiają dosłowne zrealizowanie zadania ujętego w programie. Uelastycznieniu programów sprawności służą idee poziomów trudności - wskazując w sposób bardziej ogólny oczekiwania stawiane wobec kandydata w danej gwiazdce. W razie potrzeby można na ich podstawie ułożyć alternatywne zadania.

Modyfikowanie zadań nie powinno owocować zmianą trudności sprawności – nieuzasadnione obniżanie wymagań podważa wychowawczy sens sprawności, zaś ich znaczne zawyżanie dezorganizuje system instrumentów jako całość. Jeśli proponowany program sprawności jest zbyt łatwy, warto rozważyć pominięcie jej i zdobycie sprawności o wyższym poziomie trudności.

Jednocześnie nie oznacza to, że podane zadania należy realizować dosłownie bez względu na okoliczności. Wyznaczają one pewien poziom trudności, z którym powinien zmierzyć się harcerz starszy i który pozwoli mu nabyć praktyczne zdolności na poziomie uzasadniającym przyznanie sprawności.

Jeśli zatem zadanie sugeruje przygotowanie potrawy i podaje jako przykład pierogi, wiemy, że zadanie alternatywne będzie zakładało przygotowanie potrawy na ciepło, w którą należy włożyć nieco więcej pracy i wykorzystać jakiś przepis, zatem posmarowanie kromki chleba masłem nie będzie równoważne. Wiemy natomiast, że przygotowanie w to miejsce gulaszu, spaghetti z sosem własnym (nie ze słoika) lub dania jednogarnkowego będzie wymagało od harcerza skorzystania z przepisu, aby osiągnąć efekt w postaci pożywnego, własnoręcznie przygotowanego ciepłego posiłku i da mu jednocześnie zdolność przygotowywania takich posiłków w przyszłości. Nabycie tej zdolności jest celem sprawności, zatem każde zadanie alternatywne, które doprowadzi harcerza do jej pozyskania, jest akceptowalne.

Lista sprawności ujęta w programie jest zasadniczo zamknięta. Drużynowi, namiestnicy starszoharcerscy, szefowie zespołów metodycznych będący co najmniej podharcemistrzami mogą jednak opracowywać własne sprawności do stosowania w danym środowisku. Sprawności takie warto następnie przesyłać do Głównej Kwatery ZHP celem ich upowszechnienia.

*Funkcjonujące w niektórych środowiskach sprawności o charakterze tożsamościowym lub okolicznościowym, niepowodujące istotnego zwiększenia umiejętności kandydata, najlepiej przekształcić w **odznaki okolicznościowe** zdobywane, co do zasady, poza schematem stopni. Więcej o odznakach okolicznościowych przeczytasz w [stosownej uchwale Główniej Kwatery ZHP](#).*

Część podstawowych zadań stopni harcerskich pokrywa się z zadaniami konkretnych sprawności z danej dziedziny. Dzięki temu realizującemu próbę na stopień harcerzowi starszemu łatwiej jest wykonać brakujące zadania (te pokrywające się z perspektywy próby na stopień liczą się zarówno w ramach zadania podstawowego, jak i do sumy zdobytych w ramach próby sprawności) i zdobyć odpowiednie sprawności, ale nie ma takiego wymogu – jeśli woli, może w ramach stopnia zdobyć od początku sprawności w innych, interesujących go obszarach.

Materiały dla wychowanków

[Programy sprawności harcerskich](#) zostały zatwierdzone przez Radę Naczelną ZHP. Można także skorzystać z gotowych kart wygenerowanych z [wyszukiwarki SIM](#) (w formacie pdf).

Czas trwania próby

Nie jest ogólnie określony, niemniej przy rozpoczynaniu zdobywania sprawności harcerz starszy szacuje spodziewany czas zdobywania i po jego przekroczeniu drużynowy (bądź wskazana przez niego osoba nadzorująca przebieg próby, np. zastępowy) powinien zainteresować się przebiegiem próby i pomóc zaplanować pozostałe działania, zadbać o motywację harcerza starszego itp. Przekroczenie szacowanego czasu nie blokuje zdobycia sprawności po przyszłym dokończeniu zadań.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Rozpoczęcie zdobywania sprawności wymaga, co do zasady, jedynie decyzji kandydata i określenia czasu trwania próby oraz poinformowania o tym drużynowego. Jeśli jednak program sprawności wymaga modyfikacji, może tego dokonać tylko drużynowy.

Dostosowanie sprawności do specyficznych sytuacji lub potrzeb kandydata wymaga szerokiej świadomości wychowawczej i dlatego, co do zasady, powinni się tym zajmować instruktorzy. Nie należy powierzać tego zadania zastępowym niebędącym instruktorami.

Po zrealizowaniu zadań programu sprawności kandydat zwraca się do rady drużyny o zamknięcie próby i przyznanie sprawności. Po pozytywnym zamknięciu próby przez radę drużyny sprawność przyznaje rozkazem drużynowy.

Nie chodzi o żadne formalne „wnioskowanie do rady drużyny”, a jedynie o zadeklarowanie przez kandydata, że wykonał zadania próby i w swojej opinii zasłużył na sprawność. Naturalnym pośrednikiem między harcerzem i radą drużyny jest tu jego zastępowy.

Rola opiekuna

Ponieważ programy sprawności sformułowane są w kategoriach konkretnych zadań do wykonania, ich potwierdzenie wymaga jedynie wiedzy z danej dziedziny, niekoniecznie zaś świadomości wychowawczej. Dzięki temu możesz wraz z kandydatem zgodzić się na potwierdzanie zadań przez konkretne osoby z szerokiego grona: zastępowego, członków drużyny, rodziców, specjalistów z danej dziedziny itd. Zdobywanie sprawności co do zasady nie wymaga wskazania opiekuna całej sprawności.

Jeśli drużyna ma taką tradycję, możecie potwierdzać wykonanie zadań w inny sposób, np. na grze lub biegu sprawdzającym umiejętności. Dbaj jednak, by zaliczanie sprawności nie przekształciło się w sztuczny egzamin praktyczny – forma taka ma sens tylko w przypadku symulacji z pierwszej pomocy.

5. TROPY

Sposób zdobywania

Trop jest instrumentem metodycznym zdobywanym przez harcerzy starszych współdziałających **w zastępie**.

Trop starszoharcerski jest po prostu ujęciem standardowego sposobu funkcjonowania zastępu w formę instrumentu metodycznego, o ograniczonych do minimum wymogach formalnych. Zastęp sam wybiera sobie rzeczy do zrobienia, dzieli się zadaniami, potem zaś wspólnie je wykonuje i podsumowuje. Ich zdobywanie, poza rozwojem harcerzy starszych, wzmacnia także funkcjonowanie systemu małych grup w drużynie.

Trop jest przedsięwzięciem zastępu, **planowanym oddolnie i realizowanym autonomicznie, pod kierunkiem zastępowego** (lub osoby przez niego wskazanej). Każdy z członków zastępu może zdecydować o wspólnym wyborze ścieżki tematycznej i celu tropu, ale też powinien być współodpowiedzialny za przynajmniej jedno z zaplanowanych zadań.

W przypadku harcerzy starszych zastępem, który zdobywa trop, może być także Zastęp Zastępowych (lub Rada Drużyny funkcjonująca jako ZZ).

Jeśli zastępowy zdobywa trop wraz ze swoim zastępem, nawet jeśli jest na tyle starszy, że już należy do wyższej grupy metodycznej, to pod warunkiem realizowania zadań na swoim poziomie (np. zadania koordynacyjne, zadania bardziej skomplikowane lub/i czasochłonne), on także „zalicza” dany trop.

Najczęściej trop jest zdobywany w ramach zbiórek zastępu, ale elementem tropu mogą być także indywidualne działania harcerzy starszych poza zbiórkami.

Indywidualne działania harcerzy starszych poza ziórkami dotyczą najczęściej przygotowywania elementów potrzebnych później do wspólnego przedsięwzięcia.

Trop starszoharcerski realizujemy **w trzech krokach**. Pierwszym krokiem będzie zgłębienie wybranego przez zastęp tematu, analiza aktualnego problemu oraz możliwości jego rozwiązania, POSZUKIWANIE wszystkich ścieżek, jakimi zastęp będzie mógł w czasie realizacji tropu podążyć. Drugi krok to aktywne działanie, często służba na rzecz kogoś. Trzeci krok to podsumowanie całości w formie wybranej przez zastęp, przy czym forma również powinna być aktywna i zawierać w sobie informacje o wszystkich działaniach podjętych w ramach realizacji próby.

Tropy można zdobywać od razu po wstąpieniu do drużyny, **przed złożeniem Przyrzeczenia Harcerskiego**. Choć tropy stanowią element prób na stopnie mogą być realizowane także poza próbą na stopień. Ponieważ tropy są świetnym „budulcem” programu zastępu, warto zachęcać harcerzy starszych do ich jak najczęstszego zdobywania.

Program instrumentu

Tematyka tropu jest zasadniczo dowolna i odzwierciedla zainteresowania członków zastępu. Dla ułatwienia monitorowania rozwoju harcerza starszego i pod kątem oznaczania na mundurze tropy grupuje się w ścieżki tematyczne:

1. **NATURA**: Tropienie NATURY to ulubione zajęcie niejednej harcerki i niejednego harcerza. Świat przyrody pełen jest niezwykłych tajemnic i naturalnych skarbów, czekających na wprawnych obserwatorów. Jednak to, co żyje w wodzie, na ziemi i w powietrzu potrzebuje nie tylko naszego zachwyty, ale i ochrony. Nie ma czasu do stracenia – do dzieła!
2. **INICJATYWA**: Tropiąc zastępem miejsca, w których warto podjąć INICJATYWĘ, zastanówcie się, gdzie Wasza dobra wola i rzetelna praca przydadzą się najbardziej. Zaczniście od swojego najbliższego otoczenia – je znacie przecież najlepiej – ale jeśli nadarzy się okazja, zróbcie coś pożytecznego także dla dzieci i młodzieży z dalszych krańców świata.

3. OJCZYŻNA: Tropienie OJCZYŻNY ma wiele znaczeń. Możecie dowiedzieć się więcej o naszej historii i jej bohaterach, doświadczyć bliskiego spotkania z polską muzyką, malarstwem czy filmem, a także na własne oczy zobaczyć najpiękniejsze zabytki. Pokażcie, że nie o Was mówi przysłowie: „cudze chwalicie, swego nie znacie”.
4. BRATERSTWO: Jak wiemy, „Harcerz w każdym widzi bliźniego, a za brata uważa każdego innego harcerza”. Tropy BRATERSTWA poświęcone są osobom, wobec których to wezwanie potrzebuje Waszej konkretnej odpowiedzi – osobom w jakiś sposób innym i przez to odrzucanym przez większość. Udzielcie im wsparcia najlepiej, jak potraficie!
5. ZARADNOŚĆ: „Do odważnych świat należy!”, a któż mniej boi się wyzwiań niż harcerki i harcerze? Podążając tropem ZARADNOŚCI szybko przekonacie się, że świat pieniędzy nie dotyczy wyłącznie dorosłych. Zobaczcie, jak już dziś możecie uczynić świat bardziej sprawiedliwym, a swoją zawodową przyszłość – bardziej zrozumiałą.
6. ODKRYWANIE: O harcerkach i harcerzach mówi się, że zawsze chcą więcej wiedzieć niż wiedzą i umieć więcej niż umieją. Czy tak jest również z Wami? Tropy dotyczące ODKRYWANIA wychodzą tej potrzebie naprzeciw: pozwalają przeprowadzać własne doświadczenia i eksperymenty oraz zgłębiać tajniki nauki i techniki.
7. CZŁOWIEK: Wszyscy wiemy, że w zdrowym ciele zdrowy duch, ale czy równie dobrze wiemy, co robić, żeby każda druhna i druh byli zdrowi? Tropiąc CZŁOWIEKA będziecie mieli okazję zasmakować różnych rzeczy dodających sił ciału: ruchu, odpoczynku, odpowiedniego jedzenia, a nawet wody i mydła.

Mocno zachęcamy do tego, by zastępy tworzyły i realizowały swoje w pełni autorskie pomysły. Katalog przykładów stanowi zbiór inspiracji, który można zmodyfikować „pod siebie” lub zrealizować w formie takiej, jak jest spisany – ich zadaniem jest pomoc w zrealizowaniu pierwszych takich działań, żeby „wyczuć, z czym to się je”. W tworzeniu własnych tropów z pomocą przychodzą opisy ścieżek tematycznych – ich celem jest ułatwienie podejmowania inicjatyw, dzięki wskazaniu możliwych kierunków działania.

W niektórych sytuacjach realizacja tropu przypisanego do określonej ścieżki może uwzględniać także indywidualne działania dające się zaszeregować do innej ścieżki. W takich przypadkach można poszczególnym członkom zastępu zaliczyć dany trop do różnych ścieżek, zależnie od działań, które wykonywali. Warto jednak mieć na uwadze, że powinno to dotyczyć przypadków szczególnych, np. gdy harcerze przenoszą się między zastępami i zrealizowali już wcześniej trop ze ścieżki wybranej właśnie przez nowy zastęp.

Przewodząc zastępowi, zastępowy powinien dbać, by kolejne zdobywane tropy dotyczyły **różnych dziedzin**, tak, by zapewnić harcerzom wszechstronny rozwój. Ponadto, w ramach każdej próby na stopień harcerski **przynajmniej 1 trop musi zawierać elementy służby**, by zapewnić zrealizowanie odpowiedniego wymogu próby.

W pełniejszym doświadczaniu służby poprzez tropy mogą pomóc harcerzom starszym **Cele Zrównoważonego Rozwoju** ujęte w stworzonych przykładach tropów starszoharcerskich.

Dla użytku kadry drużyny zawarto w nich także opis każdego celu oraz ciekawostki, które mogą posłużyć do przeprowadzenia zbiórki na temat globalnych zależności. Dzięki takiemu wprowadzeniu szansa na to, że harcerze starsi „zauważą” CZR, będzie dużo większa.

Tropy stanowią nową inkarnację projektów starszoharcerskich. Różnią się one tym, że dla tropów istnieją propozycje kart tropów pomocne w ich realizacji i gotowe przykłady, z których można skorzystać. O ile poradnictwo zawiera gotowe pomysły, nie oznacza to, że nie można już realizować tropów w formie tak dowolnej, jak było to w przypadku projektów starszoharcerskich (czyli tylko w oparciu o ścieżki tematyczne) – jest to jak najbardziej wskazane. W odróżnieniu od tropów harcerskich przykłady tropów starszoharcerskich nie posiadają propozycji zadań do wykonania – zastęp układa je sam.

Materiały dla wychowanków

Narzędziem przydatnym zastępom w procesie planowania, realizacji i ewaluacji tropu będzie z pewnością **karta tropu starszoharcerskiego**, dostępna zarówno w wersji [krótszej](#), mieszczącej się na jednej kartce, jak i nieco [dłuższej](#).

[Przykłady tropów starszoharcerskich](#) zawierają proponowane przedsięwzięcia zastępu w postaci pomysłów – źródła inspiracji. Można je pobrać zebrane w jeden plik lub znaleźć w [wyszukiwarce SIM](#).

Dopuszcza się inspirowanie się propozycjami dedykowanymi sąsiadującym metodykom (np. w przypadku harcerzy starszych inspirowanie się programami tropów harcerskich lub tropów wędrowniczych) pod warunkiem zadbania każdorazowo, żeby poziom trudności zaplanowanych działań był adekwatny do poziomu rozwoju członków zastępu.

Czas trwania próby

Zalecany czas zdobywania przez zastęp tropu starszoharcerskiego wynosi 4–8 zbiórek zastępu, czyli 1–3 miesiące. Trzeba pamiętać, że zbiórki poświęcone zdobywaniu tropu nie muszą tworzyć ciągłego cyklu.

Wytycznych tych nie należy traktować jako sztywnych granic.

Tropy mogą być także zdobywane na obozie. W takim przypadku zasady dotyczące czasu realizacji nie mają zastosowania.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Zdobywanie tropu rozpoczyna się praktycznie od razu po podjęciu decyzji przez zastęp. Fakt ten nie jest ogłaszany rozkazem drużynowego, ale karta tropu powinna zostać z nim możliwie szybko skonsultowana.

Konsultacja oddolnych pomysłów zastępu nie powinna przerodzić się w ich formalne zatwierdzenie. Rolą drużynowego jest zwrócenie uwagi na ewentualne punkty krytyczne przedsięwzięcia (w tym związane z bezpieczeństwem), nie zaś doprowadzenie inicjatywy do własnej wizji ideału. Harcerze starsi najwięcej się uczą, jeśli pozwolimy im tworzyć i wprowadzać w czyn własne rozwiązania zagadnień, nawet, jeśli nie są one doskonałe. Istotne znaczenie ma wówczas podsumowanie przedsięwzięcia z dyskusją nad wadami pierwotnego planu.

Decyzję o zamknięciu próby tropu starszoharcerskiego podejmuje zastęp przy akceptacji rady drużyny, po podsumowaniu działań na forum drużyny. Częścią tej decyzji jest kwestia zaliczenia tropu poszczególnym harcerzom starszym, którą zastęp rozstrzyga na podstawie na ich udziału w działaniach, i wkładu w osiągnięty efekt.

Podsumowywanie tropów na forum drużyny jest wartościowe, gdyż dzięki temu wszyscy członkowie drużyny mają wgląd w działania poszczególnych zastępów. Fakt, że kolejne zastępy realizują tropy, będzie dodatkowo motywować pozostałych harcerzy do zdobywania własnych.

Zaliczenie tropu poszczególnym harcerzom starszym ogłasza drużynowy w rozkazie.

Rola opiekuna

Koordinatorem realizacji tropu jest **zastępowy lub wyznaczony przez niego członek zastępu**. Zastępowy może scedować koordynację tropu na innego członka zastępu, np. podzastępowego, zaleca się jednak, żeby koordynatorem nie była osoba spoza zastępu – instrument ma wszak wspierać pracę w zastępie.

Wskazane jest, by działania podejmowane w celu zdobycia tropu monitorował wskazany przez drużynowego przyboczny lub inny członek kadry drużyny. Należy jednak dbać, by nadzór ten nie ograniczył zastępowemu lub wyznaczonemu przez niego koordynatorowi decyzyjności i nie osłabił jego pozycji jako lidera zastępu w ramach tropu lub zastępu jako takiego.

6. WYZWANIA

Wyzwanie jest indywidualną próbą charakteru harcerza starszego. Ma ono skłonić go do rozwinięcia wybranej mocnej strony lub zmierzenia się z wybraną trudnością i w ten sposób wzmocnienia swej siły woli, zaś po odniesieniu sukcesu – wzmocnienia poczucia własnej wartości. Dzięki podjęciu i zrealizowaniu wyzwania wychowanek ma się przekonać, że może i powinien pracować nad sobą – że dzięki sile woli potrafi zmienić się na lepsze. Podstawą wybierania wyzwań jest Prawo Harcerskie. Realizowanie wyzwań sprzyja przede wszystkim rozwojowi w sferze ducha i emocji.

Pamiętaj, że wyzwania nie powinny skupiać się nie tylko na wadach i brakach harcerza starszego, ale także wzmacniać jego zalety i to, w czym jest dobry.

Sposób zdobywania

Wyzwania realizowane są wyłącznie indywidualnie, zarówno podczas zbiórek i wyjazdów harcerskich, jak i w życiu prywatnym.

Wyzwania mogą być realizowane zarówno jako element próby na stopień, jak i poza nią. Wyzwania realizowane w ramach próby na stopień powinny być różnorodne – oddziaływać na różne postawy kandydata. Należy pamiętać, że w ramach próby na stopień min. 1 wyzwanie musi być poświęcone pielęgnowaniu więzi rodzinnych.

Jeżeli wyzwania są elementem próby, można podjąć decyzję o tym, że zostaną określone w jej trakcie, a nie w już momencie otwarcia.

Program instrumentu

Szczegółowy kształt wyzwania ustala drużynowy wspólnie z kandydatem, na podstawie jego propozycji. Podstawą są potrzeby wychowawcze kandydata w zakresie rozwoju duchowego i emocjonalnego. Dotyczy to także trudności podejmowanych wyzwań – ma ona optymalnie stymulować rozwój, a nie służyć do porównywania harcerzy starszych między sobą.

*Wyzwanie ma być przede wszystkim „próbą charakteru”. Możliwe jest układanie wyzwań opartych o inne obszary rozwoju, np. wysiłek fizyczny, pokonywanie lęków społecznych itd., każdorazowo trzeba jednak mieć przed oczami przede wszystkim rozwój wewnętrzny harcerza. Wyzwanie nie jest uniwersalnym instrumentem stymulującym rozwój w dowolnym kierunku – **jego celem jest wzmacnianie ducha** harcerza starszego, nie zaś np. poszerzenie wiedzy czy osiągnięcie kolejnych poziomów sprawności fizycznej.*

W ramach realizacji próby na stopień nie powinno wystąpić więcej niż jedno wyzwanie rozwijające harcerza w innych obszarach, tj. fizycznym czy społecznym.

Należy pamiętać o sformułowaniu jasnych kryteriów zaliczenia wyzwania.

Opublikowane [przykłady wyzwań starszoharcerskich](#) są jedynie sugestiami i służą zademonstrowaniu funkcjonowania instrumentu. Dopuszczalne jest także inspirowanie się wyzwaniami dedykowanymi sąsiadującym metodykom (w przypadku harcerzy starszych inspirowanie się programami wyzwań harcerskich lub wędrowniczych).

Materiały dla wychowanków

Przykłady wyzwań starszoharcerskich, które można pobrać zebrane w jednym pliku lub znaleźć w [wyszukiwarce SIM](#) stanowią tylko źródło inspiracji do samodzielnego podjęcia „skrojonego na miarę” postanowienia.

Czas trwania próby

Realizacja wyzwania powinna trwać do 3-4 miesięcy, ale może ono być krótsze, nawet jednorazowe.

Określanie minimalnego czasu realizacji wyzwania ma sens tylko w przypadku wyzwań ukierunkowanych na ćwiczenie systematyczności i wytrwałości.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Rozpoczęcie realizacji wyzwania może nastąpić bezpośrednio po ustaleniu jego kształtu. Faktu tego nie ogłasza się w rozkazie.

Wyzwania mogą być zmienione w trakcie trwania próby, jeśli przestały odpowiadać na potrzeby wychowawcze bądź są niemożliwe do realizacji z innych przyczyn.

Po zrealizowaniu wyzwania harcerz starszy zgłasza się do drużynowego, który zalicza wyzwanie samodzielnie lub opierając się na relacjach innych osób. Fakt zrealizowania wyzwania ogłasza się na forum drużyny w przyjęty w niej sposób, w miarę możliwości obrzędowo. Można go także udokumentować w rozkazie drużynowego.

Decyzja o ujawnieniu szczegółów podjętego wyzwania szerszej grupie osób należy zawsze do samego zainteresowanego. Ponieważ rozwój duchowy i emocjonalny to bardzo intymne zagadnienia nie każdy będzie chciał się „pochwalić” z czym miał kłopot.

Rola opiekuna

Kształt wyzwania oraz kryteria zaliczenia ustala drużynowy wspólnie z kandydatem. Od tego momentu potrzebne jest jedynie potwierdzenie zrealizowania ustalonych zadań, które drużynowy może powierzyć wybranej przez siebie osobie, w naturalny sposób z reguły będzie to zastępowy.

Jeśli jest to konieczne lub będzie po prostu pomocne w realizacji wyzwania, można wybrać opiekuna. Głównym zadaniem opiekuna jest ciągłe wspieranie kandydata w trakcie realizacji wyzwania, przy czym może to być dowolna osoba, której harcerz starszy ufa, a która ma możliwość wspierania go w realizacji wyzwania. Wynika to z faktu, że bardziej niż wyrobienia harcerskiego bycie opiekunem wyzwania wymaga po prostu funkcjonowania z harcerzem starszym w tej płaszczyźnie życia, której dotyczy wyzwanie, co pomoże go efektywnie wspierać.